

ATHENEN MURHEEN ARVOITUS

Jaana Venkula: *Tiedon suhde toimintaan. Tieteellisen toiminnan ulottuvuuksia I*. Yliopistopaino, Helsinki 1993. 144 s.

Jaana Venkula: *Tiede, etiikka, viisaus. Tieteellisen toiminnan ulottuvuuksia II*. Yliopistopaino, Helsinki 1993. 172 s.

Jaana Venkulan uusien kirjojen kansia elävöittää kuva vanhasta reliefistä. Reliefi esittää Sodan ja viisauden jumalatarta Pallas Athenea. Keihäaseen nojaavaa ja katseensa maahan luonutta jumalatarta on aikojen saatossa kutsuttu Murehtivaksi viisauden jumalattareksi. Venkula arvelee jumalattaren surevan sitä, että vain vähäinen määrä tiedostamme muuttuu toiminnaksi. Tietoa on, mutta se ei auta. Se ei jätä myönteisiä jälkiä ympäristöön tai ihmiseen itseensä. "Useimpien aikamme suurten ongelmien ratkaisuun on jo olemassa riittävästi tietoa, jota ei kuitenkaan tähän tarkoitukseen käytetä". (I, s. 1)

Näitä ongelmia Venkula lähtee selvittämään kirjaparissaan *Tieteellisen toiminnan ulottuvuuksia I-II*. Teokset koostuvat artikkeleista, joissa tarkastellaan tiedon ja toiminnan sekä tieteen ja etiikan suhteita. Nämä teemat jäsentävät myös esimerkiksi tiedon leviämisen vaikeuksien, tietoyhteiskunnan viipymisen sekä huumorin ja tieteen käsittelyä.

E erityisen polttava ongelma Venkulalle on, miksi tieto ei auta ihmisiä heidän vaikeuksissaan. Valaistakseen tätä kirjoittaja esittelee teosparin kantavan teeman: makroparadigmat ja niiden suhteet toisiinsa. Tiede on yksi makroparadigma, taide esteettisyyttä jäsentävänä makroparadigmana on toinen, arvopohjaisia tekijöitä jäsentävät puolestaan esimerkiksi uskonnon, ideologian tai etiikan makroparadigmat. Makroparadigma sisältää käsityksen todellisuuden luonteesta sekä näkemyksen siitä, mikä on tätä todellisuutta koskevaa pätevää tietoa. Se kertoo, mitkä ovat tiedon pätevät hankintamenetelmät sekä tavat esittää tätä tietoa. Määrävin on ontologia, näkemys todellisuuden olemistavasta, koska erilainen todellisuuden näkemistapa johtaa välttämättä erilaiseen epistemologiaan, metodologiaan ja symbolijärjestelmään.

Erilaiseen ontologiaan perustuvasta makroparadigmasta ei voida siirtyä ongelmattomasti toiseen, koska makroparadigma on tai ainakin pyrkii olemaan sisäisesti kiinteä. Venkula osoittaa lyhyesti, mutta hyvin ymmärrettävässä muodossa, miksi siirtyminen makroparadigmasta toiseen epistemologiaa ja metodologiaa muuttamatta on usein järjetöntä. Filosofian historiassakin riittää esimerkkejä näistä ylityksistä Jumalan olemassaolon tieteellisinä todistuksina tai jumalattomuuden vakuutuksina.

Tiede ei ole monoliittinen kokonaisuus, ja Venkula erottaakin siitä kolme toisistaan eroavaa paradigmaa, nimittäin

empiristisen, hermeneuttisen ja pragmatistisen paradigman. Erityisesti Venkula kyseenalaistaa perinteistä empirististä näkemystä tiedosta. Juuri tämän tietokäsityksen piiriin hän identifioi tiedon, toiminnan ja etiikan väliset polttavimmat ongelmat. Empiristeille tieto koskee ihmisen ulkopuolista, objektiivisesti havaittavissa olevaa ainesta. Itse tieto koostuu osista, ja näiden osien lisääntyessä, kumuloiduessa, tieto maailmasta kasvaa. Ongelmat kyetään ratkaisuun, kun tietoa on riittävästi. Tieto on ongelmatomasti siirrettävissä, koska se koskee faktoja eli tietäjistä riippumattomia asiantiloja.

Venkulan mukaan ei ole mikään ihme, jos tämäntyyppinen tieto ei auta ihmistä selvittämään elämälleen tärkeitä ongelmia. Se on ulkopuolista; se ei nouse kokemuksellisesta eikä nosta ihmisen kokemusainesta yleisemmälle tiedolliselle tasolle. Hyvin usein tiedon ja oman kokemuksen välille ei löydy edes kosketuspintaa. Tieto ei auta, jos se ei pysty jäsentämään sitä todellisuutta, jonka kanssa ihminen elämässään joutuu tekemisiin.

Lisäksi empiristinen kokonaisnäkemys on kirjoittajan mielestä johtanut absurdiin tiedon ylitarjontaan ja varsinaiseen kulutusjuhlaan tyyliin *“fast food for thought”*: tietämällä vielä hiukan enemmän toimintamme kyllä muuttuu tai sitä voidaan muuttaa. Venkula kutsuu tätä tiedon kulutusmyytilä.

Kirjoittaja pitää empirististä tiedonkäsitystä suorastaan epäinhimillisenä, ulkokohtainen käsitys tiedosta on hänen mukaansa vaarallinen. Ihmisen tehtävä on tiedon vastaanotto, muistaminen ja oikeiden vastausten tuottaminen. Näin luodaan passiivisia ulkokohtaisen tiedonhaltijoita.

Venkula tarjoaakin empirismin tilalle toiminnallista tietonäkemyksiä. Tiedon antamisen sijasta on kehitettävä ihmisen kykyä arvioida, kehittää ja myös puolustaa ymmärtämäänsä tietoa. Erityisesti tekemisen ja oman kokemuksen on oltava tiedonmuodostuksen perustana.

Päämääränä on oman toiminnan laadukkuus. Teosparin myötä käy selväksi, että tietokäsitys on Venkulalle itseasiassa mitä suurimmassa määrin eettinen kysymys. Jos lähestymme asioita toiminnallisesti, ei etiikan ja tiedon erottaminen ole järkevää, koska toiminta on eettisen aluetta. Näin toiminnallinen näkökulma näyttäisi huomioivan empirismiä kokonaisemmin sen kokemusaineksen, jonka kanssa joudumme tekemisiin.

Venkula kutsuukin paradigmaa toimintakaavioksi tai toimintaa ohjaavaksi näkökulmaksi. “Se mitä mallia, paradigmaa käytämme, määrää sen, kuinka käytännössä toimimme”. (I, s. 1) Esimerkiksi **Aristoteles** esittää *Nikomakhoksen etiikassa*, että käytännön toiminnan alue on eettinen harkinnan aluetta ja ihmisen eettinen luonne näkyy teoissa. Puhe tai ajatus ilman tekoa osoittaa, että ihmisellä ei ole tietoa asiasta kokonaisuudessaan. Tämä on paljastavaa,

koska toiminta ilmentää välttämättä ihmisen käsitystä todellisuudesta ja asiointilasta. Tietämisessä ei kyse ainoastaan mentaalisesta tapahtumasta, joka jää pään sisälle. Toiminta on Venkulalle se alue, jossa tietous ilmenee, ja Aristoteleen opastamana se on Venkulalle paikka, jossa ihminen todellistuu eettisenä olentona. Lähestymistapa ei ole uusi, mutta se on tinkimätön ja ilmeisesti aina radikaali.

Venkulan kirjat ovat artikkelikokoelmia. Kirjoitukset ovat ilmestyneet aiemmin jollain toisella foorumilla. Tämäntyyppisissä teoksissa on aina epätasaisuuden vaara, eikä Venkulaakaan siltä välty. Joissain kirjoituksissa lukija jää kaipaamaan tarkennuksia, lähdeviitteitä ja empiriaa. Venkula esimerkiksi käsittelee sitä, mikä eettisten toimikuntien kokoonpanossa on vikana viittaamatta yhteenkään konkreettiseen tapaukseen.

“Usein myös etiikkaan erikoistuneet filosofit tekevät hallaa omalle alalleen, sillä heidän julkiset kannanottonsa tuntuvat joskus näsäviisaalta hiusten halkomiselta, joka on kaukana eettistä ratkaisua vaativista arjen tai tieteen pulmista”. (II, s. 66)

Jo vain, mutta ajatukset eivät ole anonyymejä. Jos väitteiden tukena olisi lähteitä, nimiä, lihaa ja verta, käsittely olisi osuvampaa.

Venkulan esitelmointiä seuraamaan päässyt tietää, että hän ei toden totta latele tavanomaisuuksia. Myös kirjoituksissaan Venkula kykenee yllätyksiin. Käsittelevä näky elämä ja sen asettamat vaatimukset kirjoittamiselle. Pidemmälle ehtinyt lukija saattaa kokea ongelmaksi useimpien artikkeleiden alustuksenomaisuuden. Kuitenkin juuri käsittelevä piilee yksi kirjoituksen voima ja viehätys: hyvin jäsenneilyt alustukset ovat avonaisia ajatuksille ja kritiikille. Suositellen erityisesti henkilölle, joka kokee, että (akateeminen) tieto ei kohtaa elämää. Näistä teoksista on apua.

Yrjö Uurtimo

n & n

NÄKEMYKSETÖNTÄ TIETOA ELÄMÄNKATSOMUKSISTA

Pirkko Pitkänen (toim.): Näkökulmia elämäntutkimuksen muodostamiseen. Gaudeamus, Helsinki 1993. 174 s.

Äkkiseltään kirjava mutta lähemmin tarkasteltuna varsin samanlaatuinen joukko on antanut elämäntutkimusta koskevat artikkelinsa Joensuussa vaikuttavan **Pirkko Pitkäsen** toimitettavaksi. Tuloksena on kirja, jossa kahdek-